

ISMERTETÉSEK ÉS BÍRÁLATOK.

Die Türkischen Elemente in den Südost- und Ost-europäischen Sprachen. Von Dr. Franz Miklosich. — Wien, 1884. (Separatabdruck aus den Denkschriften, philos.-hist. Cl., der Akademie d. W., Band 24. 25.)

Tudva van, hogy Miklosich F. mindig bizonyos előszeretettel nyomozgatta a szlávsnak a vele határos nyelvekre gyakorolt hatását is, meg viszont az utóbbiak nyomait a szlávsnakban. Ebbeli búvárkodásának gyümölcseiül nyertük «idegen nyelv-elemeket» lehető teljességre törekvőleg bemutató dolgozatait, melyekkel az érintett nem-szláv nyelvek tanulmányának is nagy szolgálatot tett.¹⁾ Ezeket most egy még nagyobb-szabású ilyen «nyelvelem-kimutató» munkája követte, — mely pedig nem kis részben a magyar nyelvésznek is magára vonja a figyelmét, — mind a mellett hogy benne a magyar nyelv «nur gelegentlich herangezogen ist».

A «délkelet- és kelet-európai» nyelvek, a melyeknek török elemeiről szól a munka, jobbadán a szlávsnakból telnek, ú. m. a bolgár, szerb, kis- és nagy-orosz, lengyel; hozzá járúlnak még a görög (új-görög), albán és rumun (oláh), mint oly nyelvek, a melyekben nagyrészt ugyanazon török kölcsönszókat találjuk mint a szomszéd szlávsnakban, jelesen a bolgár- és szerbben, minthogy jó időn át ugyanazon törökségnek, az oszmán-töröknek hasonló külső körülmények közt végbement hatása alatt állottak. Hogy M. ezúttal félrehagyta a magyar nyelvet, a mely pedig szintén a szlávsnakkal határos és szintén török elemekkel dicsekedhetik, s hogy a törökségnek a magyar nyelvre volt hatásának tüzetes nyomozását és

¹⁾ «Die slavischen Elemente im Rumunischen» 1862. — «Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen» 1867. — «Die slavischen Elemente im Magyarischen» 1871. — «Slavischen Elemente im Neugriechischen» 1869. — «Die slavischen Elemente im Albanischen» 1870.

előadását inkább a magyar nyelvtudománytól várja: annak nem annyira subjectiv momentumban sejtem az okát, hogy t. i. alkalmatlannak érzi az úgynevezett «ugor-török háború»-nak a zaját, — mint inkább azon körülménynek számbavételében, hogy a magyar nyelv nem ugyanazon viszonyok közt volt a török hatás alatt mint a déli szlávssággal együtt az albán, görög és rumun nyelvek s hogy azt a hatást jobbadán nem is az oszmán törökség részéről tapasztalta, a mely pedig főképen amazokra rátukmálódott. Hiszen a török-szláv (meg török-görög-albán-rumun) szókölcsönzés nagyban különbözik a török-magyar kölcsönzéstől az átvett szókincsnek jobbadán külön-külön voltánál és mennyiségénél fogva; a kettőnek részbeli közössége sok esetben csak esetleges találkozás s a mi csakugyan az oszmánság részéről az oszmán-szláv kölcsönzés korszakában a magyarba belejutott, az, a mint részint az alakja is mutatja, előbb a déli szlávon ment keresztül. Ilyen szempontból, azt hiszem, tartotta Miklosich a török-magyar szókölcsönzésnek különválasztását czélszerűbbnek; egyébiránt csak annyit jegyez még erre nézve rövid előszavában, hogy «a magyar nyelvészek és régiségkutatók (historikusok) a törökből való szókölcsönzést a legrégibb korra szorítják, azt tartván, hogy valamennyi kölcsönvett török szó már az oszmán uralom előtt volt meg a nyelvben». E megjegyzést annyiban meg kell igazítanunk, hogy a magyar nyelvészek a legújabb korbéli (oszmán-törökből) való kölcsönzést korántsem tagadják, hanem azt sokkal jelentéktelenebbnek és jobbadán nem közvetetlennek tartják.

A «török elemeket» is tágabb értelemben veszi M.: nem csak eredetileg török, hanem mind azon perzsa és arab (meg esetleg más eredetű) szókat is kell itt értenünk, melyek az oszmán-törökben meghonosodván közvetlenül ebből terjedtek el a fentjelzett kölcsönvevő (bolgár, szerb stb.) nyelvekben. S épen ez utóbbiaknak roppant nagy a száma, mely épen úgy az oszmánra nézve más török nyelvek vagy dialectusok ellenében, mint a török-déliszláv kölcsönvétele nézve is jellemző, s ennél fogva szintén különbözik ez a török-magyar kölcsönvételtől. Így pl. az *m* kezdőbetűből M. egész 12 lapon mintegy 120 czikket tud fölhozni, csaknem mind arab szót, s ezek közül a magyarba csak 2—3 jutott be: *maskara*, *majom* (de bolg. szb. *majmun* = tör.), *martalóc*z (tkp. görög szó). Ha egyébiránt úgy mint M. a közvetlen kölcsönadóról

nevezzük el az «idegen nyelvelemeket», a mi annyiban helyes is, hogy így az illető nép által gyakorolt befolyást egészteljesen tüntetjük föl, a magyar nyelvbe bejutott törökségnek és egyéb keletiségnek egy bizonyos részét szintén még a szláv-magyar szókölcsönzéshez kell hozzáfoglalnunk (pl. *haramia, delia, csizmazia* v. *-dia, szattyán, dohány, burnót*). Csak az a baj, hogy nem lehet minden egyes esetben, jelesen határozott hangalaki kriterium hiányában, a közvetítésnek valóban megtörténtét is constataálni, illetőleg az igazi kölcsönadót megállapítani; úgy hogy e tekintetben csak az illető népek közt való történeti viszonyok ajánlotta valószínűséggel kell beérnünk.

Miklosich egyébiránt a törökség részéről a szláv nyelvekre volt hatásnak három korszakát különbözteti meg. «Az elsőben vagyis keresztyén időszámunk első századaiban a szláv népeknek, melyek akkor még nem törekedtek nyugat felé költözni, keleteuropai lakhelyeikben keletről török-fajú népek voltak a szomszédjaik. Ekkor és ottan jutott be a szláv nyelvekbe a *klobuk* szó, mely a tör. *kalpak* szón alapszik. A kölcsönzés nagy régisége abból következik, hogy e szó akkor szláv hangtörvények szerint változtatta alakját, meg hogy szinte valamennyi szláv nyelvben van meg; nagy elterjedése egyszersmind csak annak föltételével magyarázható, hogy az akkorában még kevésbé számos szlávok egy egészet alkottak. Ugyane szó vagy ezer évvel későbbben újra kölcsönöztetett az oszmán-törökből, de alakváltozás nélkül, s csak néhány szláv nyelvbe jutott így be». Másik példátul hozza föl M. a *topor* «fejsze» szót, mely a perzsából, a törökség révén, valamennyi szláv nyelvbe került. — «A második korszak a VII. század második felével kezdődik, midőn az al-Duna jobb partján lakó szlovéneket a török fajú bolgárok meghódoltatták. Az akkor történt kölcsönzésnek példája ez a szó: *san* (= tör. *san* ansehn, v. ö. *san*-mak dafürhalten, schätzen, *sana*- compt. estimer; kaz. t. *san* ehre, *sana*, zählen), mely a bolgárból az egyházi-szláv nyelv révén azon szláv népekhez került, melyek a bolgároktól kapták egyházi könyveiket, úgy mint a szerbek és oroszok. A *san* szóval egybetartozók *samčij, samčija, οικονόμος* (tör. *-ži* képzővel), meg a gör. *σαμψής*, mely a X. század második feléből való Vita Clementis-ben fordul elő: «*σαμψής τὸ ἀξίωμα*». Más példája *εἴρωτογ θάλαμος* = p.-tör. *čartak-čardak* «balcon»; ugyanez újabb kölcsönzés után: bolg. szerb.

čardak, or. *čerdak*. — «A harmadik korszak kezdetét a törökök (oszmán-t.) Európában való maradandó megtelepedése jelöli meg, s ebből a korból való a legeslegnagyobb száma a törökökből való szókölcsönzéseknek az itt szóba jövő (bolgár, szerb stb.) nyelvek részéről».

M.-nak e három korszaka szépen jelzi a török-szláv érintkezésnek legfontosabb történeti mozzanatait, melyek tükröződését a szláv nyelvekben is joggal kereshetjük. Csakhogy gyakorlatban sokszor nem lesz módunkban, az egyes kölcsönvételek korbéli különbségét meg is állapítani. Jelesen nehéz lesz az I. és II. korszakbelieket egymástól elválasztani. Valamely török kölcsönszónak a szlávtságban nagy elterjedése legfelebb valószínűvé teszi a kölcsönzés nagy régiségét, de nem bizonyíthatja azt kétségtelenül. Az többnyire csak történetesség, hogy meddig terjed ilyen szó, s nem is kell a közös átvételre épen a népek nyelvi egysége, hanem csak alkalmas érintkezése, közlekedése. Bizony az is lehet, hogy csakugyan régi kölcsönzó történetesen nem terjedt el messze. S habár az I. korszak bemutatására szolgáló példa (*kalpak* : *klobuk*) helyességét nem vitatjuk is, mégis észre kell vennünk, hogy épen a M. hozta példa szerint a II. korszakban is történtek még az átvételnél némi alakváltoztatások: hiszen *čartak* és *čerstog* szakasztott olyan különbözőség mint *kalpak* és *klobuk*. Valamennyire élesebben csak az oszmán-török korba eső kölcsönzés válik ki, — noha ennek megítélésében is nagyrészt a hangalakon kívül eső kriteriumokkal kell élnünk. Egyébiránt M. maga is csak igen kevés esetet tartott olyan-nak, hogy a kölcsönzés régiségére nézve véleményt mondhasson; a már említett *klobuk* (*kalpak*), *čerstog* (*čartak*), *topor* (*tabar*) példákon kívül még ezeket találjuk I. korszakbelieknek jelezve: ószl. or. lengy. *telęga*, bolg. *taliga* (t. *talika*, talán ar. oredetű) «talyiga» | ószl. or. stb. *tetrev*, *teterja* (perzsa *tezrev*, *tezerv*) fáczány, fajd | ószl. *tl̄mač* stb., tolmács (*tilamaž*) | ószl. *buja-ti* turgere, furere, or. *bujat* wachsen, stb. (t. *buju-*, *böjü-* wachsen) | *tovar* onus, merx (*tovar*, *davar*) | amúgy réginek: szb. *bivčug* annulus (*bilezik*). A kölcsönzésnek legeslegnagyobb része, a sok arab és perzsa eredetű szóval, a mint M. is megjegyezte, az oszmán-töröktől került, jelesen az, mely közösen megvan a déliszlávon kívül még a szomszéd nem-szláv (albán, görög, rumun) nyelvekben is. A mi csak az oroszban található, a milyent M. mindössze nem sokat hoz föl, az

természetesen inkább a kazáni és egyéb északi törökségből (tatárságból) került, a mint többnyire csakis abban van kimutatva (M. az általános «nord-t.» jelzést használja), pl. *kibitka* (*kibit*), *kuren* (*küren*), *saban*, *izjum* (*üzüm*, *jüzüm*), *kolčan*, *arkaluk*. A kölcsönzés kora ezekre nézve szintén határozatlan, s csak az orosz nyelvtörténet segítségével volna annyira-mennyire megállapítható.

Miklosichnak török-szláv stb. «kölcsön-szótára» 2000-nél több czikkből áll, s e tetemes szám mutatja, hogy nagy volt a balkáni népeknek fogadékonysága az idegen nyelvkincs iránt, illetőleg hogy nagy is volt a külső körülmények elfogadtató hatalma. Nincs ugyan átnézetünk arra nézve, hogy mennyi jut az egész tömegeből egy-egy kölcsönvevő nyelvre, de hozzávetőleg lehet az osztályrészt úgy 1000—1200 szóra tenni; mindenesetre kell ennyit a bolgár és szerbre számítani. Ha tekintetbe vesszük is, hogy e kölcsönzőknak némi része talán nem is általános használatú (a mint pl. a szerb nyelvbülieket nem találjuk mind Popović szótárában, mely csak az állandóan meghonosultakat akarta fölvenni). De így is sokkal nagyobb számú a török-déliszláv kölcsönzés, mintsem a török-magyar mutatkozik, mely igen liberalis megítélés mellett alig megy többre mint 300 szóra.¹⁾ Egyébiránt a török-szláv kölcsönzők túlnyomó nagyobb része a kulturszók jellegével bír, a milyenek a külső életbeli viszonyok terminologiai szükségletének megfelelnek. Nincs kétség, hogy ezek közt is van már fölösség, a melyre a szlávtság és kölcsönvevő társai nem szorultak volna; de a viszonyok hatalma még többre is bírta a kölcsönvevőket, jó szám olyan szó befogadására, melyek semmi műszói jelleggel nem bírván csakis az átvevők idegeneskedő hajlamáról tesznek tanúságot. Érdekes, hogy a török-szláv (stb.) kölcsönzők között egy csapat török ígét is találunk, melyeknek csak némelyike valamennyire műszóféle (pl. bolg. *ašladisam* «propfen» = t. *ašla-*; szerb *kavraisati* «umnetien» = t. *kavra-* festpacken). Minthogy a török-magyar kölcsönzők között is ige akad, tanulságos lesz látnunk, mit és hogyan vettek át a déli-szlávok és kölcsönvevő társai. Félre hagyva, mint volta-

¹⁾ Hiszen Vámbéry úrnak a «magyar-török és ugor kulturszók»-ról való lajstroma («M. Eredete» végén), melyre pedig még egy kis kritika is ráfér, vagy 16 csak m.-ugor cikket levonva, mindössze 245 török-magyar szót számlál.

képen nem ide valókat, a csupa nomen verbalékat, melyeket M. néha a tör. ige alatt hoz föl (pl. *kapla-mak* «füttern, doubler» alatt bolg. *kaplama* = t. *kaplama* futter), mint csakugyan igeszóként szereplőket a következőket találjuk M. kimutatása szerint a bolgár és szerb nyelvekben (megjegyezvén, hogy M. a bolgár igéket praes. sing. 1., a szerbeket infinitivus alakban adja):

bolg. *ačtisuvam* öffenen — t. *ač-mak*.

b. *alaštisam* sich gewöhnen — t. *ališ-¹⁾*

b. *artisam*, *artisuvam* übrig bleiben, genügen — t. *artazurückbleiben* (*artamiš* was übrig bleibt; v. ö. *art-* wachsen, zunehmen; *artik* zu viel, rest).

b. *atardisam*, *atardisuvam* übrig bleiben lassen — *artir-* zunehmen (mehr sein) lassen.

b. *ašladisam* — t. *ašla-* propfen.

b. *azdisam* übermütig werden, szb. *azdisati* ausarten — t. *az-* sich verirren, ausarten.

b. *bastisam*, *bastivsam* plündern, überfallen; szb. *bastisati* (megvan Popovičnál is) — t. *bas-* zertreten; überrumpeln.

b. *bejendisuvam*, *bendisam* genehmigen, billigen, gefallen an etwas finden; szb. *begenisati*, *bijenisati* (Pop. *begenisati*) — t. *bejen-* (*begen-*) id.

szb. *besleisati* nähren, sich nähren — t. *besle-* nähren.

b. *bezdisuvam*, *bezdisam* überdrüssig werden — t. *bez-* id.

b. *bitisuvam*, *bitisam* zu ende, zu grunde gehen; szb. *bitisati* vergehen (Pop. is) — t. *bit-* id.

b. *bozuštisam*, *-suvam* verfeinden — t. *bozuš-* sich entzweien.

b. *bozdisam*, *-svam* verderben — t. *boz-* id.

b. *bujurdisam*, *-svam* befehlen — t. *bujur-* id.

b. *čalaštisuvam* sich befeissen — t. *čališ-* id.

b. *čatisati* zusammennähen — t. *čat-* anstossen, sich berühren; verbinden, anfügen.

szb. *dajanisati*, *dajandišiti* (? *dajandisati*) widerstehen, — t. *dajan-* sich stützen.

¹⁾ M. a tör. mélyhangú *i*-t alúl karikás *e*-vel írja át (*e*); nyilván az *e* betűvel a zártabb hangot akarja kifejezni, s ezért meg a török szók átírásában a nyíltabb *e* (*ä*) hangot a kissé alkalmatlan *e* jeggyel adja: pl. *gélmek*, *sévmék*, *éjlémmék*; — M. *dž*-je helyett itt *ž*-vel élek.

- b. *durdisvam* stehen, stehen bleiben — t. *dur-* id.
- b. *duzdisam* ordnen — t. *düz-* id.
- szb. *eglendisati*, *jeglenisati* (Pop. is) schwätzen — t. *ejlen-* (*eglen-*) verweilen, sich unterhalten.
- szb. *isleisati* fließen (von der wunde) Pop. — t. *isla-* anfeuchten, durchnässen.
- b. *jaratisam* erschaffen — t. *jarat-* id.
- szb. *kavraisati*, *savati* vernieten (Pop.) — t. *kavra-* festpacken.
- b. *kazandisam* gewinnen — t. *kazan-* id.
- b. *kajdisam* tödten, zerstören; szb. *kidisati* gewaltsame hand anlegen (Pop. is) — t. *kij-* zerschneiden, zerstückeln, verderben, tödten.
- b. *kazkandisvam* beneiden — t. *kizkan-* id.
- b. *kondisam* — t. *kon-* sich niederlassen, übernachten, lagern.
- szb. *koptisati* — t. *kop-* plötzlich losgehen, hervorkommen, entstehen.
- b. *kurdisam*, *-svam* bereiten, herrichten — t. *kur-* id.
- b. *kurtulisam*, szb. *kurtalisam* befreien — *kurtar-* befreien, *kurtul-* sich befreien, sich retten.
- b. *sajdisa-*: *sajdisal* honoré — *saj-* zählen, schätzen, achten.
- b. *saldisam* stürzen — t. *sal-* schwingen, stossen, stürzen, schleudern (nem *salla-* schütteln, schwingen, schaukeln).
- szb. *saplaisati* überwältigen (Pop. *saplaizati*) — t. *sapla-* durchbohren, spiessen, pfählen.
- szb. *sevdisati* liebe fassen (Pop. is), (*sevdisala i begenisala*: boszniai népdalból); *sevditi* lieben — t. *sev-* lieben.
- szb. *sulaisati* glätten (Pop. verstreichen [die mauer]) — t. *sula-* bewässern (helyesen: t. *siva-*, *sivala-* eine mauer bewerfen, tünchen).
- b. *sjurdisam*, *-svam* treiben, verbannen — t. *sür-*.
- b. *šaštisam se* staunen — t. *šaš-* erstaunen.
- szb. *ograisati*, *nagraisati* (azaz: *na-ograisati*) übel ankommen (Pop. is) — *ogra-* auf etwas treffen.
- b. *uidisum se* s'accorder, szb. *uisati* gut anstehen (Pop.) — t. *uj-* aptum esse, übereinstimmen, passen.
- b. *umdisam* denken — t. *um-* hoffen.
- b. *tanadisam* kennen, verstehen — t. *tani-* kennen, erkennen.
- Mind ezen (számszerint 41) igéken közös áthonosító tökép-

zótól a *-disa* (*-tisa*), vagy néha csak *-isa* járulék mutatkozik, s ennek előrészében *-di* (*-ti*) könnyen fölismerhető a török igeragozásnak *-di* (*-ti*) praeteritum-képzője (melynek vocalis után a szláv átvételben néha eltűnt a *d*-je: *ograis*a- e. h. *ogradisa*-) — vagyis a szlávtság a török igealakok közül a *di*-s praeteritumot, mely egyszersem mind egy. 3. személyalak s elég gyakran fordul elé, ragadta meg mint az igefogalom hordozóját, s ezt még a magából vagy más-honnan vett *-sa*-val toldotta meg, melynek eredetéről és tulajdonképi értékéről, nem tudom adtak-e már vagy adhatnak-e fölvilágosítást a szlávisták? Csak azt lehet még megjegyezni, hogy a görögbe és a rumunba jutott török igékben is *di* (*ti*) végű alaprészt mutatkozik: gör. ἀσδίζω übermütig sein (v. ö. *azdisam*), καζαντίζω (b. *kazandisam*), ναγαντίζω souffrir (szb. *dajanisati*), γλεντίζω v. γλεντάω (v. ö. szb. *eglendisati*), ντολαντίζω (=t. *dolandir* betrugén), σαστιζω (v. ö. b. *šastisam*). Itt egyszersem mind az *-íζω* amúgy denominális s így az igeátvitelre is alkalmas képzőnek szereplését látván, azt sejtethetjük, hogy tán ez rejlik a bolgár-szerb *-sa* (*-di-sa*)-ban, s hogy a görög kölcsönzés megelőzte a szlávot s szolgált ennek mintául? Egy esetben a görög átvitel más tör. nomen verbale, a praes. (v. aoristus) alakhoz (*-r*) csatlakozik: μπεζερίζω «ich langweile mich» (v. ö. bolg. *bezdisam*; tör. *bez-*, nom. aoristi *bezer*).

Csak egy-kettő van olyan tör. ige, melyet a szláv szinte toldatlanul vett át: b. *ujdurati* anpassen = t. *ujdur-* (caus. ettől: *uj-*, l. fent *uidisam*) | szb. *arlati* lärmen — t. *irla-* singen || nem látszik biztos példának: szb. *titrati se* eine sache im falle aus der höhe auffangen (Pop. «spielen») = t. *titre-* zittern || szintén nem bizom ennek a kölcsönzésnek igaz voltában, melyet M. az I. korszakba helyez: ószl. *buja-ti* turgere, furere, stulte agere; szb. *bujati* sävire, or. *bujati* wachsen = t. *buju-*, *böjü-* gross werden, wachsen (voltaképen csak *böjü-*, *büjü-*).

Másneműek, azaz nem a teljesen átvett igék jelentőségével bírók, a kölcsönbe ment kész imperativus-alakok: szb. *dur*, *dura* halt! (megállj) = t. *dur* | szb. *bak*, *baka* sieh! (=t. *bak*), meg: *dur-bak* steh und sieh! | bolg. *bir* «lass (hadd)» = t. (tat.) *bir* gieb | szb. *bujur*, *bujurum* nimm, lange zu (parancsolj, -ljon) = *bujur*, *bujurun* | szb. *čik* geh hinaus, komm heraus = t. *čik* | b. *gel* komme = t. *gel*.

Kiváló figyelmet érdemel még grammatikai segédszók (jelesen

kötőszók) átvétele, melyek már a törökben is részint idegen eredetűek: b. *ama*, *ami*, szb. *ama*, *ema* «aber» — t. (ar.) *amma*, *emma* | b. *anşak* doch, allein, aber — t. *anşak* | b. szb. *çak* (weithin, gar bis) — t. *çak* (bizonyos használata szerint), a m. *csak*-nak jelentése nem talál | szb. *tek* (*teke*, *tekar*) nur, kaum (csak [hogy..nem]) — t. *tek* | b. szb. *bare*, *bar*, *barem*, *barim* wenigstens — t. (p.) *bari* einmal, wenigstens (más a m. *bár*, ebből: *bátor*) | szb. *indi* demnach — t. *indi* also, nun | b. *sanki* als ob — t. *sanki* (tkp. denke dass) | b. *andansora* darnach — t. *ondan-soñra* | b. *djoa*, szb. *djoja* mein' ich, etwa — t. (p.) *guja* so zu sagen, wie wenn, gleichsam, vielleicht | szb. *ja-li* «oder», előrsze *ja*: t. (p.) *ja* oder (de tán mégis az ószl. *ili*, or. *ili*, *ali*-nak felel meg a szb. *jali*) | szb. *medjer* folglich — t. (p.) *mejer*, *mejer* wenn nicht; vielleicht, etwa, wohl (M. szerint a b. szb. *makar* «wenn auch, sollte auch» is idevaló) | *kješkje* — t. (p.) *kjaški* gebe gott, dass doch.

Török-szláv kölcsönzéseket Miklosich már a «Fremdwörter in den slav. Sprachen» című régibb (1867.) munkájában mutatott ki, s ezeket a mostani szélesebbtervű kölcsön-szótárába természetesen át is vette. Csakhogy aránylag kevés volt, a mit akkor mint a törökből származó idegen szókinceset kimutatott; látni való, hogy azóta folytatott tüzetes gyűjtése mennyivel többet tudott összehozni. Most több olyan szót is a törökből származtat, melyet előbb még másunnan (pl. a magyarból) kerültnek hitt: pl. b. or. szb. *cuma* pestis, oszt. *čekan* csákány, szb. *kopca*, ósz. *katun*. Különösebben érdeklik a magyar nyelvészetet is természetesen azon cikkek, a melyekben a magyar szó is meg van érintve. Ezekre majd a török-magyar szókölcsonzés tüzetes tárgyalásánál tekintettel kell lennünk. Most ilyet csak néhányat emelek ki, melyeknél a magyar szónak a török és szláv nyelvekben is megvoltát talán még nem vettük észre. Ilyen M. szótárában a *şik* cikkek: «ein dunkles wort: die sprachen, in denen es vorkommt lassen türk. ursprung vermuten»; bolg. *šikosan* vergoldet, szb. *šik* knister-, rauschgold (adj. *šikli* törökös képzővel), *šikosati* mit rauschgold überziehen; lengy. *szych*, rum *šik* = *sik* (aluta inaurata Moln. A., *sik* v. *sik* MNySz.) | *futa* (or.) badeschürze, gestreiftes indisches zeug: bolg. kis-or. *futa*, lengy. *fota* haartuch, rum. *fotî*, gör. *φορτάς*; v. ö. or. *fota* schleier; — m. *futa* (Ballagi *futa* barchent, MNySz.-ban hiányzik; Kreszn. *futa-öv* «leány öv») | *fišek* patrone: b. szb. *fišek*, rum.

fisek, fišik, gör. *φουέκι, φουέγκι* — m. *fisek* (patrone Tájsz. MNySz.) | *sahn, sahan* (or.) schale, schüssel: b. szb. *sahan, sán* kupferne schüssel, waschbecken; rum. *sahan* schüssel, gör. *σαχάνι* — m. *szahány* (Baranya: «tepszi» Tájsz.).

Jegyzet a 294. laphoz. — Utólag megtudtam, hogy a bolgár-szerb *-disa (-tisa)* végű kölcson igék képzésére, jelesen a *-sa* eredetére nézve a szlávisták csakugyan nyilatkoztak már. Maga Miklosich szól egy külön értekezésben (1871. Denkschriften XX., 315—323.) azon alakról, mely az albán s néhány más (jelesen a bolgár, szerb, rumun) nyelvnek kölcson igéiben alapúl szolgált. (Die form entlehnter verba im Albanischen und einigen anderen sprachen). A *-di (-ti)*-ben ő is látta már a török praeteritum-alakot (ő aoristusnak nevezi) s a hozzájárúlt *-sa*-ban a görög *-σα*-féle aoristust (mely *-ζω*-féle praes. mellett *-σα* végű). Egyik rovatban kimutatja, hogy eredetileg görög igék is így (*-sa*-val) mentek át a bolgár, szerb meg a rumun nyelvbe; pl. szerb *prokopsati* (προκόπτω), bolg. *vapsam* «ich färbe» (βάζπω). E szerint a szláv *-disa (-tisa)* végű kölcsonigék nála a C. rovatban foglalnak helyet: «Die entlehnte form ist eine verbindung des türkischen mit dem griechischen aorist»; ilyen igék pedig vannak az albánban is: pl. *braktis* «ich verlasse» (t. *brak.*). Csak abban nem érthetek egyet M.-csal, hogy néhány *isa*-val átvitt török igét (pl. *ogra*-ból *ograisa*-) csakis a gör. eredetű képzővel magyarázza, míg én a közbenjáró tör. *-di*-beli *d*-nek eltűnését veszem föl. Hiszen szerb *jeglenisati* mellett megvan még *eglendisati* is, s a görög rendesen *d*-vel vette át a török igéit.

B. J.